

TUDOMÁNY, IRODALOM

A koszorúért

Irta: Lakatos László

A komoly boszuságon túl már szinte tréfás is az a legendába való halogatás, ami történik egy író — Krúdy Gyula és egy irodalmi pályadíj — a fővárosi Ferenc József-ösztöndíj körül. Ám vagyok annyira arrogáns, hogy né fővárosi croquist irjak az ügyről, amely egyébként is megérdemli az elkeseredés minden őszinte komolyságát.

A főváros a már rég lejárt Ferenc József-ösztöndíjat — teljes és készpénzben fizetendő kettőezer koronát! — nem adja ki, mert nem tud, nem akar, nem mer dönteni Krúdy Gyula és Tormay Cécile, a két legkomolyabb pályázó közt. Krúdy Gyula író, ám a szavazatok többsége Tormay Cécile javára engageáltatott és a legkényelmesebb — nem szavazni.

A kettőezer koronáról, ezt komolyan mondjuk, most nem mint pénzről beszélünk. Ez a summa ezuttal pályajutalom is, koszorú és korona. A pályázat sajátos szabályai szerint pedig Krúdy Gyula ebben az életben még egyszer nem folyamodhatik a díjért. Ha tehát most kisebbségben marad, akkor az azt jelenti, hogy ő kisebb író Tormay Cécilenél, ami ugyan egyáltalán nem szégyen, de a Krúdy Gyula esetében nem igaz.

Akik a Tormay Cécile hívei (és elősmerem, hogy lehet valaki tiszta ítélettel is híve neki, de nem ebben az összeállításban, hogy: vagy Krúdy, vagy Tormay), szóval az írók hívei szeretnek hivatkozni legutóbbi művére: „A régi ház” című regényre és arra is, hogy T. C.-nek legutóbb két regénye is jelent meg német nyelven. Nagyon tárgyilagosan: A régi ház (elolvastam gonddal, szeretettel, tisztelettel) jeles munka. Becsületés igyekvés, nobiles világnézet, finom, tiszta stílus — de nem önmagában való érték. Egy nagyon finom mozaik, ámde e kövek halottak és nem beszélnek és nem is sirnak hangosan, mint azok, amelyek megjárták a nagy velencei mesterek kezét. A régi ház egy tulságosan szabályos építmény, minden emberi tévedés, de minden emberi élet és emberi melegség nélkül is való. Hiányzik belőle az, ami legelső sorban ad értéket az irodalmi műnek: a jelentőség. A régi ház nem fontos munka, még az is, aki a legnagyobb szeretettel olvasta, képes lesz arra, hogy elfelejtse. Merev arabeszk ez, tulságosan szabályos virágok, nem kellene, hogy reszelkedjék értük egy királyi mérnök ~~em~~, de melegség e virágnál több van februáriusi ablakom kúsza jégvirágában is, melynek fehérre úgy tudja eszünkbe juttatni a kedves kezét, hogy sirva fakadunk tőle. Sosem kívánnék magamnak figyelmesebb olvasót, mint amilyen olvasója én voltam a régi háznak és minden sorában eszembe jutott Jacobsen: Fru Maria Grubbe. Ugyanezt a leküzdhetetlen benyomást vallották meg nekem egészen polgári ítéletű, betű- és olvasni ~~ny~~ emléktől egyáltalán meg nem mérgezett emberek is. Biztosan igaz tehát. Sok, egymástól teljesen független ítéletnek ez az összetalálkozása nem lehet sem véletlen, sem csalás és — ha van író, akire leteszem a hitet, az valóban a gyönyörű, az édes Jacobsen, ríkatónk és ajándékunk nekünk mindannyiunknak, akik nem találunk rendben mindent ezen a világon, ám vagyok olyan nyegle, hogy ha Jacobsent akarom olvasni, Jacobsent Jacobsenből és nem az ő legtehetségesebb magyar discipulájából olvassam.

A német fordítások — ez kétségtelenül valami és — Krúdy Gyulának egyetlen regénye sem jelent meg német nyelven (valamint Arany Jánosnak egyetlen műve sem). Nagyon is tudom: mi az, utat vágni magának az irodalmi Magyarországból az irodalmi Európába, úgy, ha az ember nem a karzat kenyerét, a szindarabot írja. De fel kell világosítanom a jurorokat valamiről. Ahoz, hogy az ember műveit magyar létére a külföldön elhelyeztesse, mindenekelőtt összeköttetésre, ráérésre, az önadminisztráció minden módjára és idejére van szüksége. Ha a külső országbeli kiadó az irodalmi katonamértéket jelentené, akkor — ne mosolyogjanak kérem — kétségkívül Berzeviczy Albert volna a legtündöklőbb magyar

költő. Akadémiánk elnöke sűrűn jelent meg önálló kötetekkel német, francia, olasz, angol és spanyol nyelven is, ez ur ugyanis, akinek élete édes kerevet, puha párna, mindenkörön ráért levelezni, utazni, megbízottakat járattatni és — beszéljünk csak erről nyíltan — a fordítás költségeit előlegezni. Akadémiánk holt elnöke, a pusztakamarási báró, Kemény Zsigmond, mindig a holnapért lévén kénytelen dolgozni, egyetlen sorát sem láthatta idegen fordításban, Reviczky Gyula sem érte el azt, amit elért például egy tiszteletreméltó műkedvelő Vér Mátyás ur, a német kötetet és középbankigazgatók, közgazdasági, másodrangú képviselők politikai tanulmányai míg megfűrdhettek a német nyelv európai kiterjedtségében, addig három sornal valóan nagy magyar tudományos elmének: Grünwald Bélának, Péterfy Jenőnek és a stílistának is milyen tündöklő Riedl Frigyesnek egyetlen sora sem jutott túl Marcheggen.

Idáig még célzasként is elkerültem említeni a Tormay Cécile kiváltságos társadalmi helyzetét. A tehetséges írónő alapítványi hölgy ugyanis. Én leszek az utolsó, aki arra az olcsó izetlenségre fanyalodom, hogy ezt a társadalmi rangját levonjam az ő irodalmi értékéből. A hibáslábu Byron éppenséggel herceg volt és ez éppen olyan kevésbé büni, mint amilyen kevésbé érdeme Petőfinék, hogy voltak idők, amikor az országuton zárandokolt gyalogszerrel. A regény, a novella, a mondat, a jelző szempontjából ez kétségbeejtően mindegy, de nem mindegy abból a szempontból, hogy hogyan léphetek fel a könyvkiadónál, meddig érek rá egy művet csiszolni és rászaporítani és van-e érkezésem arra, hogy délutánokat töltsék a berlini kiadómmal való levelezéssel, pénzem arra, hogy megválthassam a vasuti jegyet, amely elvisz a Friedrichs-Strasse pályaudvarig és az Adlon Hotelig. Krúdy Gyulának — tőle magától ezt ugyan sosem tudnák meg — a ma délutánja mindig arra kellett, hogy biztosíthassa a holnap megélhetés folyamatosságát és őt csak egy valaki adminisztrálhatta és ez a tehetsége volt. Ámde — kezét a szívre — van-e valami ami az életben félszegebb a művészi tehetségénél?

Mert királyi dolog ugyan a saját palotában irni szindarabot, mint teszi azt Rothschild Henrik báró (a bankári ház párisi ágából való, a Rivalda szerzője), de ha másnak nem, hát legalább hősiességnek mégis különb teljesítmény a Dosztojevszkijé, aki fejedelem tudott lenni egy szibériai fegyházban is. Ezt próbálják meg: negyvenhét korona aktív vagyonnal irni olyan regényt, amely arcába nézhet a kétszáz esztendő múlva megérkező kritikusként is, így dolgozni és közben élni is, impressziókat gyűjteni, utazni és színházba járni, hölgyek imádandó nyakát meghajlítani, kocsit bérelni, ott lenni a jégen és a regatta-versenyen, úgy táplálni és ápolni egy testet, ahogyan azt a neuraszténiás szervezet megkívánja, közben órákat is elheverni a pamlagon csak magáért a pénzt egyáltalán nem hozó gondolatért és az elmében és a szívben csiszolni a még végig sem gondolt mondatot, kipróbálni a szavak zenéjét és közben meg is találni a szót, amitől 1999-ben majd egy filozopter kisasszony értelmét és szívét vesztí el egy alkonyon, a nyírségi levegőig alatt — ő álmok hercegének lenni így, ezt kíséreljék meg egyszer a szalónoknak a szalónokban tulajdon testükkel is jelenlevő írókedvencei.

Tormay Cécile kétségkívül komoly tehetség, a női írók közt föltétlenül az, noha a patikamérlegre helyezett itélet szerint igen-igen mögötte marad a csodálatos Erdős Renének és Kaffka Margitnak is, aki az életben egy csekély tanerő Ujpesten, ám olvassák el a Színek, évek-et és mutassanak ehhez hasonló erőt, őszinteséget, kompozíciót és megrendítő életet, mély-séges magyar költészetet. Ez az a regény, amelynek minden egyes alakját esztendők múlva is tévedés nélkül tudjuk néven szólítani. Tőle mily messzeségekből áll a Tormay Cécile komoly talentuma és — hol áll ő Krúdy Gyulától.

Krúdy Gyula? Indázó virág a magyar művészet udvarházán. Ő a magyar föld, a magyar víz, a magyar levegő, a magyar égbolt. Délbáb ő, Kárpátok sikolya és a Balaton szőlőinek mézédés illata. Jókai óta a legkülömb magyar fantázia, királyi ura szívünk

bizalmas kincsének, drága szép uri magyar nyelvünknek. Mélységes férfihumor van benne és amivel még nagy Reviczky is kudarcot vallott (a közönség előtt), azt meg tudta csinálni ő, honossá tette nálunk a szebb lelkek szinte heine-i foku érzelmességét. Benne eleven életet él a magyar Biedermeyer, régi magyar kulturánk legfénylőbb városainak képét a tekintetében hordozza, a régi magyar életnek az irodalomban nincs ma meghittebb barátja, mint ő. Mély hegedű ez a férfiember és játszani fognak rajta a magyarok, akik még meg sincsenek. Gondolkozásában, érzésében, nyelvében ő ma a magyar irodalmi géniusz, egyszerre ígérlet és jutalom nekünk, életében és írásában talán utolsó nagy tüneményes irodalmi tehetsége annak a történelmi magyar középosztálynak, amelynek nem tudok kedvesebbet, derekabbat és nobilisabbat. Az igaziak közt is legigazibb ő. Tehetség végzetből.

Neki ma senki sem lehet riválisa és senkinek joga nincs arra, hogy idegen főre helyezze a koszorút, amely ugy odatartozik Krúdy Gyula fejéhez, mint fő ékes fala, a homlok.